

Bandkeramische nederzetting, IJzertijdsporen en een Romeins crematiegrafveld op het Janskamperveld te Geleen

H. Kamermans
L.P. Louwe Kooijmans
I. Schutte
I.P.L.

In de periode april-augustus 1991 verrichtte het Instituut voor Prehistorie van de Rijksuniversiteit te Leiden een opgraving die tot doel had een slechts langs de randen verstoorde bandkeramische nederzetting te documenteren, vóór het terrein getransformeerd zou worden in de villawijk "Janskamperveld-fase 2". Niet zonder moeite werden voor dit project voldoende fondsen gewonnen en de benodigde tijdsruimte verkregen en dankzij de mede-financiering door het Prins Bernhard Fonds, de provincie Limburg, de gemeente Geleen en enkele

particuliere fondsen, dankzij de behulpzaamheid van de dienst Openbare Werken van de gemeente, met name van de heer W. Vreuls, en dankzij inzet en volharding van vele tientallen studenten, werd het gestelde doel dan uiteindelijk medio augustus bereikt. Als toegift bleek het terrein niet alleen bandkeramiek te bevatten, maar ook enige sporen uit de IJzertijd en een Romeins crematiegrafveld. De opgraving besloeg een oppervlak van circa 3,5 ha.

Het Janskamperveld beslaat het gedeelte van het Graetheideplateau langs de Geleenbeek, tussen de bebouwing van Sittard in het noorden en Geleen in het zuiden. Bij de noordwaarts oprukkende bebouwing van Geleen waren door Harry Vromen, bekend amateur-archeoloog te Geleen, reeds eerder in het Haesselder-

veld talrijke bandkeramische sporen gedocumenteerd, zonder dat dit tot een formele opgraving leidde. Graafwerk langs de Geleenbeeklaan in 1980 leverde de eerste sporen van een nieuwe nederzetting, waarvan de omvang door een veldverkenning en waarnemingen bij bouwprojecten kon worden vastgesteld op circa 5 ha. Dit werd bevestigd door waarnemingen in de wegcunetten van het aan te leggen villapark en een testopgraving door de ROB in 1990 (vgl. Vromen 1985, Arch. Kroniek over 1990). Het zonder meer verloren laten gaan van deze min of meer complete LBK-nederzetting werd uiteindelijk onverantwoord geacht uit het oogpunt van archeologisch beheer. De nederzetting is nu dus voor circa 2/3 deel gedocumenteerd en was voor het overige al eerder praktisch verloren gegaan.

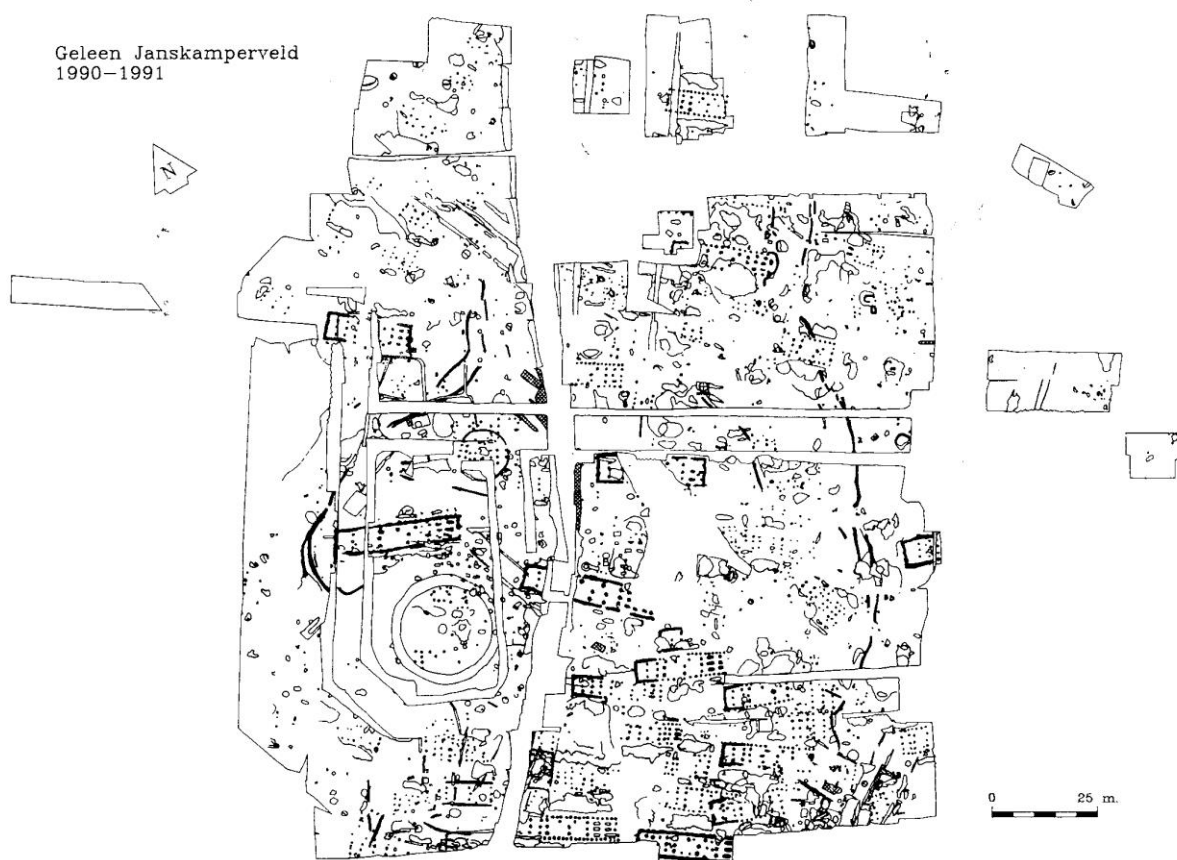

Fig. 1: Overzichtsplattegrond van de vroeg-bandkeramische nederzetting Geleen-Janskamperveld. Dit is een plot van de nog on gecorrigeerde gedigitaliseerde kaart.

Bandkeramiek

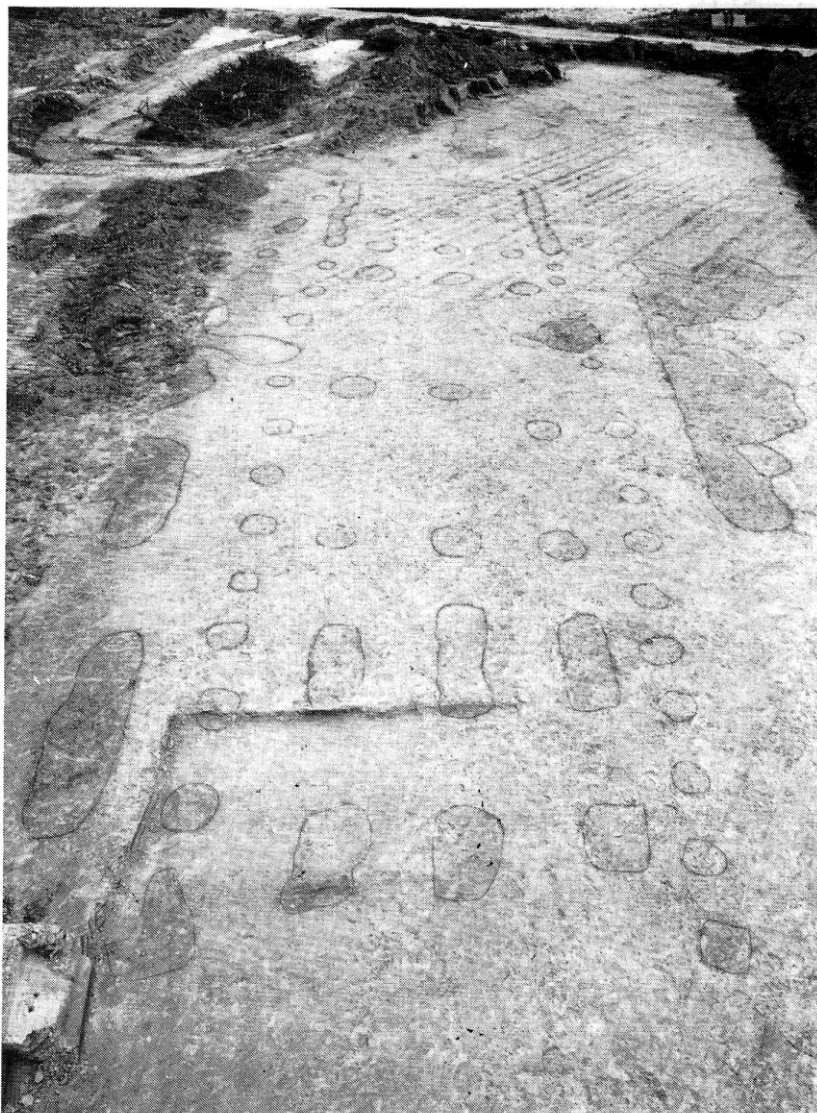
Zowel de kenmerken van het versierde aardewerk als die van de plattegrond wijzen erop, dat de nederzetting, geheel tegen de verwachting, beperkt is tot de vroege bandkeramiek (Moddermans fase I), met uitzondering van enkele (zeer) late gebouwen en geassocieerde kuilen in het zuidelijke gedeelte.

Het overgrote deel van het versierde aardewerk bezit eenvoudige lijnbanden (type A1) terwijl randversiering ontbreekt of slechts enkelvoudig is uitgevoerd. Gidskenmerken voor fase I d en later (Modderman 1970, p. 199) lijken te ontbreken. Niet alleen het fijne aardewerk draagt versiering, maar ook sommige grote potten tonen de typische bandlijnen. Uitzonderlijk is de tuit van een tuitpot. Slechts in enkele kuilen werd een klein aantal scherven van Limburg-aardewerk aangetroffen, waarmee is bevestigd dat dit aardewerk reeds vanaf de vroegste LBK in ons land voorkomt. Kenmerkend "La Hoguette"-aardewerk ontbreekt, wat gezien de totale vondsthoeveelheid, de nabijheid van de site Sweikhuizen (Modderman 1987) en de datering van dergelijk aardewerk elders, tenminste in de fase Ia (Lüning 1988), kan worden gebruikt voor een datering hiervan (inclusief Sweikhuizen) als voorafgaande aan de bandkeramiek alhier.

Het overige vondstmateriaal is, in vergelijking met de latere LBK-complexen vrij bescheiden en niet uitzonderlijk. De vuursteenindustrie is vrijwel geheel gebaseerd op eluviale knollen van het Rijckholt-type vuursteen met opmerkelijk veel afslagen, weinig klingen en nogal wat spitsen. Er zijn voorts fragmenten van dissels en maalstenen, wat brokken haematiet, waaronder een paar zeer grote stukken gevonden.

Ondanks de ogenschijnlijk goede conserveringscondities zijn toch veel plattegronden incompleet. Dit is voor een deel het gevolg van verstoring door de Janskamperveldweg en lösswinning in historische tijd, voor een deel toch ook van plaatselijk iets sterkere bodemvorming en erosie, waarvan vooral de sporen van relatief lichte structuren te lijden hebben gehad. Er zijn uiteindelijk 61 paalconfiguraties geïnterpreteerd als gebouwen of de (laatste) resten daarvan. Hiervan zijn er 22 min of meer compleet, 38 structuren zijn typologisch te karakteriseren en 29 naar fase te dateren. Deze laatste verdelen zich als volgt:

Fig. 2: Huis nr. 13 vanuit het zuidoosten.

16x fase Ib (13x gewone Y en 3x in een dubbele uitvoering, vergelijk Stein 11), 3 x fase Ic ("gedegenererde Y"), 2x fase Id ("overgangstype") en 8x late LBK op diverse gronden. Op grond van deze verdeling en het voorlopige beeld dat wij hebben van het vondstmateriaal uit de kuilvullingen, is het aannemelijk dat alle niet gedateerde gebouwen in de vroege LBK thuishoren. Het is opmerkelijk dat er bij deze overwegend lichte en middelzware structuren geen sprake is van een Y-paalzetting en dat deze exclusief lijkt te zijn toegepast in *Bauten* en *Grossbauten*. De typologische verdeling van alle niet-late plattegronden is: 5x type Ia, 14 x Ib, 4 x Ib/2, 7 x 2, 2 x 2/3, 6 x 3, voorts 23 fragmenten, waarvan 3 zwaar, 13 middelzwaar en 7 licht. In de type-verdeling zijn de zware gebouwen door conserverings-

verschillen dus duidelijk vertegenwoordigd.

Er is sprake van een duidelijke ruimtelijke differentiatie. Grote plattegronden vinden we overwegend in het zuidelijke deel, kleine en licht gestructureerde vooral in de noordelijke helft. Het zuidelijke deel is dichter en/of langduriger bebouwd geweest, het noordelijke deel meer open en/of kortstondig. Er lijken goede aanknopingspunten te zijn voor een ruimtelijke en chronologische differentiatie, met name als de materiaalanalyse ook heeft plaatsgevonden.

Zeer interessant zijn de vaak zeer ondiepe en soms uit het vlak weglopende sporen van enkele vrij smalle greppels, die het grootste deel van de nederzetting omringen. Zij moeten worden opgevat als de sporen van

een meerfasige omringende structuur, waarschijnlijk een palissade, zonder wal of gracht. Er zijn enkele nauwe toegangen vastgesteld en de ruimtelijke verhoudingen tot sommige huizen is zodanig, dat tot gelijktijdigheid met de nederzetting moet worden besloten, zowel met (een deel van) fase 1b als (een deel van) fase 1c. De lay-out van het greppelsysteem is onregelmatig en ovaal en in dit opzicht verschillend van de even oude (fase 1c) palisadegreppels die Modderman in de opgravingen te Sittard (Modderman 1958) documenteerde. De indruk bestaat dat de geringe erosie op het zeer vlakke terrein - met vlakhoogtes tussen 62,5 en 63,8 m - en het zo hoog mogelijk aangelegde opgravingsvlak vooral bepalend zijn geweest voor de registratie van deze greppels en het grote aantal lichte structuren en dat aan het ontbreken hiervan onder slechts weinig minder goede condities geen betekenis kan worden toegerekend.

Er is een grote diversiteit aan kuilvullingen vastgesteld, uiteenlopend van cilindrische "silo's", soms meervoudig, tot huislangskuilen en grote kuilcomplexen van meer dan 2 m diepte en verschillende meters doorsnede.

In nauw overleg met prof. dr. C.C. Bakels werd een uitgebreid monsterprogramma voor verkoolde botanische macroresten doorgevoerd. Het is hierbij van belang dat alle gegevens, ook indien niet direct geassocieerd met voldoende versierde scherven, tot de vroegste fase moeten worden gerekend. Naast de "gewone" emmer-tarwe en eenkoorn-tarwe werden tot op heden ook de erwte, de linze, het lijnzaad en de papaver aangetoond!

De LBK-bewoning langs de Geleenbeek lijkt nu te beginnen met drie nederzettingen: Sittard, Geleen-De Kluis en daar midden tussenin Janskamperveld. Geleen-De Kluis lag aan de voet van de dalhelling, direct naast het beekdal en werd reeds voor fase 1c verlaten. Beide andere sites liggen op de dalrand. Het ziet er naar uit dat de bewoners van het Janskamperveld de nederzetting omstreeks de overgang 1c-1d naar het Haesselderveld verplaatsten en dat zich van die nederzetting in fase 2d een eenheid afsplitste, waartoe de jonge plattegronden en enkele bijbehorende kuilvullingen in het zuidoosten behoren.

IJzertijd

In de IJzertijd werd het terrein we-

derom bewoond. Op één plaats werden twee vlak naast elkaar gelegen plattegronden gevonden, beide tweescheppig, circa 4 m breed en resp. 8 en 13 m lang. De resten van een grote pot, zwak besmeten en met tenminste één groot oor, uit één van de paalgaten geven een datering in de vroege IJzertijd. Op een ander punt, eveneens op de dalrand, werden de sporen van drie vier-palenspiekers aangetroffen, die op grond van de (lichtgele) paalvulling tot dezelfde fase zullen behoren. Tenslotte behoren enkele crematies, waarvan één in een besmeten schaal, in deze periode thuis.

Romeinse tijd

Van een Romeins crematiegrafveld werden circa 100 graven teruggevonden. Het ziet ernaar uit dat een flink aantal graven verloren is gegaan door de Janskamperveldweg, die het grafveld doorsnijdt. Er zijn voornamelijk geen goede argumenten voor de opvatting dat deze weg tot de Romeinse tijd zou teruggaan en dat de graven ter weerszijden werden aangelegd. De meeste graven zijn (zeer) ondiep, niet meer dan 10 à 20 cm beneden het opgravingsoppervlak, hetgeen een oorspronkelijke diepte van 50 à 70 cm betekent. De meeste graven bevatten geen grafgraven, maar wel is er vaak sprake van kleine of grote spijkers, de resten van een kistje of bekisting. Sommige graven bevatten een ijzeren mes, een bronzen munt, een fibula of een enkel stuk aardewerk. Een groepje van drie graven op enkele tientallen meters van het grafveld was relatief rijk uitgerust met ondermeer terra sigillata-borden, een geverniste beker en een glazen fles. Eén afzonderlijk graf bevatte de resten van een inhumatie, bewaard gebleven onder een mergelblok in de vulling, met een kruikamfoor en een glazen kom als bijgiften. Datering van de munten door Dr. J.P.A. van der Vin (KPK) en aardewerkdateringen door mevrouw drs. M. Brouwer (RMO) plaatsen het grafveld in de periode circa 70-200 na Chr. De drie apart gelegen, relatief rijke graven blijken uit de beginfase te stammen.

Opmerkelijk is een 2 m diepe en 2 m brede ringsloot van 23 m doorsnede en met een scherp V-profiel. Deze omringt een grote, volledig lege graf(?)kuil. Enkele Romeinse graven waren in de slootvulling ingegraven en geven zo een terminus ante quem. Een datering in de beginperiode van het grafveld lijkt het meest plausibel.

Literatuur:

Lüning, J. 1988, Frühe Bauern in Mitteleuropa im 6. und 5. Jahrtausend v. Chr. Jahrbuch Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz 35, 27-93.

Modderman, P.J.R., 1987, Limburger aardewerk uit Sweikhuizen, Gem. Schinnen, Prov. Limburg, *Analecta Praehistorica Leidensia* 20, 87-93.

Modderman, P.J.R., 1970, Linaarbandkeramik aus Elsloo und Stein, *Analecta Praehistorica Leidensia* 3.

Modderman, P.J.R., 1958, Die bandkeramische Siedlung von Sittard, *Palaeohistoria* 6/7, 33-120.

Vromen, H., 1985, Een nederzetting van de Lineairbandkeramische cultuur in het Janskamperveld, gemeente Geleen. *Archeologie in Limburg* 23, 45-50.